

koutou titiro, arā, ko te whakamārama i ngā kupu me uaua kē ka rangona i ngā wāhi kōrerotia ai te reo Māori i ēnei rā. Nā reira te whakauru nei i te wāhanga hou.

I a au e kōrero nei mō te Matatiki me te rārangi tāpiri atu ki tērā, kia mōhio noa mai koutou kei te whakahoutia tēnei papakupu a te Taura Whiri ā te tau 1995 me ngā kupu hou katoa. Engari e whaihua tonu ai tāu nā hoko i tō nāiane Matatiki, ka raua atu te rārangi tāpiri kia kitea ai te kupu hou a te Taura Whiri ā te wā tonu ka puta ake i te tūāpae o te punakupu. Mō te hunga nāna i hoko mai te Matatiki i te wā e hou tonu ana tēnei pukapuka, ka taea anō te tāpiritanga te tonu mai, kāre kē he utu.

Arā anō tētahi raruraru i paku kōrerotia i runga ake nei, ko ngā kiwaha. Ko ētahi o ngā kaiarotake i āta whakatauiria anō i ngā wāhi o te Muka e uaua ana ki a rātou. Kitea ana i reira kei ngā kiwaha kē ētahi e raruraru ana. Ka mea mai tētahi ahakoa wherawherahia ngā papakupu, kāore tonu i kitea te tikanga o ētahi kupu. Hei whakatauiria noa i te āhua o tēnei raruraru, anei ētahi hei whakaaro iho mā tātou, me āku anō ui makihoi i te taha e mārama ake ai te kitea atu o te uaua:

i) *te hunga ihu hūpē* - Ko wai mā ēnei? Ko te hunga kaha nei te tangi, te pāngia rānei e te maremare, ko te hunga pūhouhou kē rānei?

ii) *he whakatū kurī i te ārai* - He aha i whakatūria ai he kurī i te ārai? He aha rānei i whakatūria ai he ārai e rite ana ki te kurī te āhua? Kāre pea i te paku kātata ēnei whakamāori i te kupu, engari mena ehara i te kurī kīrehe nei, he aha i oti?

iii) *kua puku te rae* - Ko tēhea tikanga o te puku tēnei e meatia nei? Ki te āta tirohia tā Wiremu papakupu, kua mōhio iho he kupu anō tēnei mō: te tīpona, te tia, te hiahia, ngā whēkau, te ngākau, te pupuhi, te mahi huna me te nohopuku. Engari mā tēnei mōhiotanga ka aha? Korekore ana nei he whakamārama e hāngai pū ana ki te tikanga o tēnei kiwaha. Me pēhea hoki te tangata i pakeke kē mai

i waho o te rohe kōrero Māori e mōhio ai ki te tikanga o tēnei whakatakoto? He wā anō kei te āhua tonu o te kōrero te tikanga e mau ana, engari kua i ngā wā katoa.

Nā runga i tēnei āhuatanga, kua raua mai te rārangi kiwaha a te Taura Whiri hei āwhina i te hunga kāore anō kia mārama noa ki ēnei momo kōrero, hei āwhina anō i te hunga kua kore i taunga ki ēnei momo kupu, he kore nō te rite tonu o te kōrerotia.

I motuhake ai tēnei rārangi kiwaha, kia māmā ake ai te tangohia ake ka tahi, kia kore ai e taupatupatu ngā kaupapa a te Taura Whiri ka rua, arā ko te Muka, kia tino ū ki te reo Māori, otirā me te whakaae atu anō o mātou he wā tōna ka reka kē ake te whakamārama ki te tīkina atu ko ā Pākehā kupu. He ruarua noa iho ngā wāhi pēnei, engari ki tā mātou titiro, ko te whakamārama i te kiwaha Māori ki te kiwaha Pākehā tētahi o aua wā.

Arā noa atu pea ētahi kiwaha o te ao Māori kei te hapa i tēnei rārangi, engari i te korenga o mātou i āta maumahara ake ki aua kahurangi i te wā i kohia ai ēnei nā, kāore i whai wāhi atu. Nō mātou tēnei hē, engari ko te tino pīrangī, kia whakamōhiotia mai mātou ki ngā kiwaha e hapa ana, kia pai ake ai tēnei kohinga kiwaha, ā, hei ōna wā anō whakahoutia ai.

He huatau whaitake atu anō o koutou kua weri mai ki ngā taringa, pēnei i te tonu kia uru mai he reo hou ki te Muka, kia nui ake anō ngā putanga ia tau, engari ā tōna wā rā anō ērā tutuki ai. (Waimaria kē kei te eke tonu ki te whā, nā te iti o tā mātou pūtea mō ngā mahi o ia rā, heoi anō, he kōrero anō tērā.)

Ahakoa tutea tēnei punua tumu a te Taura Whiri e ngā ngaru o te arotakenga mō te taha ki ngā kupu hou, ko au e kī ana he tohu pai tēnā, inā hoki kua āta mōhio tēnei moka ināiane me ahu pēhea a tua atu e ngata ai ngā hiahia o te hunga whai mai i ēnei